УДК 378.02:81243(477)«198»

НАТАЛІЯ ТАНЬКО
(Полтава)

НАУКОВІ ЗАСАДИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

Висвітлено наукові засади інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах України (друга половина XX – початок XXI ст.). Розкрито фундаментальні вчення (розробка ідеї гуманістичної навчальної взаємодії, концепція розвивального навчання, теоретичні положення щодо організації проблемного навчання, взаємонавчання тощо), обґрунтовано провідні загальнодидактичні положення, які визначили розвиток науково-методичних основ інтерактивного навчання іноземних мов у вітчизняних вишах досліджуваного періоду.

Ключові слова: *інтерактивне навчання іноземних мов, навчальна взаємодія, суб'єкт навчальної взаємодії, навчальний діалог, розвивальне навчання, проблемне навчання.*

Початок XXI століття позначився в цивілізаційному поступі активізацією міжнародних зв'язків України, значними трансформаціями в соціально-економічній та освітніх сферах. У цих умовах вагомого значення набувають питання, пов'язані із удосконаленням іншомовної освіти. Прийняття Законів України «Про вищу освіту», «Про засади державної мовної політики», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., а також інших нормативних документів доводить важливість розвитку багатомовності та вивчення мов міжнародного спілкування. У наш час володіння іноземною мовою сприймається як найважливіша умова професійної успішності особистості в сучасному світі, як універсальний засіб розширення наукового світогляду, ґрунтовного пізнання культури та звичаїв іншого народу, спілкування з людьми відмінної ментальності. Актуальним у контексті зазначеного є історико-педагогічний аналіз розвитку інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах України, зокрема в другій половині XX – на початку XXI ст.

Узагальнення наукових джерел свідчить, що різні аспекти означеної проблеми досліджувалися в працях Н. Гончаренко, А. Долпачі, О. Місечко, А. Рацул, Д. Ревіної, Ю. Шелест та ін. (теорія і практика навчання іноземних мов у історичній ретроспективі). Важливе значення для розв'язання досліджуваної проблеми мають фундаментальні роботи О. Гнізділової, О. Гончар, Н. Дем'яненко, С. Золотухіної, О. Іонової, О. Кузнецової та ін. (історико-педагогічні засади діяльності вищих навчальних закладів України XX ст.). У контексті дослідження наукову цінність становлять праці М. Бахтіна, В. Біблера, О. Бодальова, Н. Волкової, І. Зимньої, О. Киричука, М. Кларіна та ін. (студіювання методолого-теоретичних аспектів інтерактивної навчальної взаємодії), а також К. Баханова, Л. Пироженко, О. Пєхоти, О. Пометун, Л. Ронко, С. Ступіної та ін. (організацій-

© Н. Танько, 2017

но-педагогічні основи розвитку інтерактивного навчання в сучасній освітній практиці).

Метою нашої статті є розкриття наукових засад (концепції, ідеї, наукові положення) інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ ст.).

Матеріали дослідження свідчать, що період другої половини ХХ – початку ХХІ ст. виявився надзвичайно плідним для розвитку наукових засад інтерактивного навчання іноземних мов, оскільки характеризувався створенням низки дидактичних концепцій. Одним із таких фундаментальних учень стало загальнопедагогічне обґрунтування гуманістичної сутності навчання. Так, В. Сухомлинський підкреслював, що людина – найвища цінність у світі, тому завдання педагога полягає, по-перше, у створенні умов для розвитку творчого потенціалу та природних здібностей особистості, по-друге, у наданні їй всебічної допомоги в процесі самореалізації. На думку В. Сухомлинського, надзвичайно важливе значення має емоційна насиченість процесу навчання, а також пробудження в особистості почуття подиву й радості відкриття. Педагог високо цінував розвиток пізнавальної активності, підкреслював важливість організації самостійної пізнавальної діяльності учнів. У зв'язку з цим В. Сухомлинський зауважував щодо необхідності застосування проблемного методу навчання.

Вагоме значення у контексті розробки проблеми інтерактивного навчання іноземних мов мала концепція розвивального навчання. Її загальнодидактична сутність полягає в орієнтації навчального процесу, його змісту і методів пізнавальної взаємодії на розвиток потенційних можливостей особистості, її інтелектуальної, емоційної та вольової сфер. Відповідно означеного вчення основне завдання педагога полягає в організації навчальної діяльності в такий спосіб, щоб вона цілеспрямовано впливала на формування розумових здібностей і пізнавальних інтересів особистості, на становлення її когнітивної активності й самостійності. Так, у 50-60-х рр. ХХ ст. Л. Занков довів, що навчання повинно передувати розвитку. Учений виявив міцний зв'язок між навчанням та загальним розвитком особистості, тобто розвитком інтелекту, волі та почуттів [8, с. 188; 11, с. 435–445; 15, с. 268–273]

Ідеї Д. Ельконіна і В. Давидова стали підґрунтям для усвідомлення суб'єктної сутності навчання. У системі Д. Ельконіна та В. Давидова сучасні вчені-дидакти виділяють три етапи. Перший – постановка навчальної задачі (використання проблемно-творчих методів навчання). Другий етап передбачає спільне вирішення задачі (організація діалогічної навчальної взаємодії). Третій етап пов'язаний з оцінкою результатів вирішення задачі, формуванням вагомої мотивації та самооцінки, усвідомленням необхідності застосування пошукових і діалогічних методів навчання [8, с. 188; 11, с. 445–451; 17, с. 273–280]. Наукові положення П. Гальперина і Н. Тализіної стали засадничими аспектами теорії поетапного формування розумової діяльності особистості, що базувалася на вченні про перетворення зовнішньої предметної діяльності на внутрішню психологічну діяльність [8, с. 188; 18, с. 32–33].

Для обґрунтування сутності інтерактивного навчання вагоме значення мали творчі пошуки Я. Голанта, який у 60-х рр. ХХ ст. досліджував основні моделі навчання. Учений виокремив активну й пасивну моделі у навчальній діяльності. Термін «пасивне навчання» вживався вченим досить умовно, оскільки Я. Голант був свідомий того, що будь-яке навчання передбачає пев-

ний рівень пізнавальної активності студента як суб'єкта. Учений послуговувався цим поняттям («пасивне навчання») для визначення низького рівня активності студентів, їх репродуктивної діяльності й повної відсутності самостійності. Педагог зазначав, що за умови «пасивної» моделі навчання студент виступає як «об'єкт» навчання, який має засвоїти й відтворити матеріал поданий викладачем, представлений у тексті підручника тощо. Відповідно до цього застосовуються такі методи, як лекція-монолог, читання, опитування, пояснення, демонстрація, робота з книгою та ін. У ході організації такого навчання студенти не залучаються до творчої роботи, не спілкуються між собою. За «активної» моделі навчання, переконував Я. Голант, студент виступає в ролі «суб'єкта», який виконує самостійну роботу, практичні та проблемні завдання, вступає в творчий діалог із викладачем та іншими студентами [15].

Визначальною для теоретичного обґрунтування сутності інтерактивної взаємодії стала творчість М. Бахтіна. Учений трансформував поняття «діалог» із літературного жанру в загальнонаукову категорію – «принцип діалогу», який залежно від сфери застосування (культура, свідомість, мова тощо) набуває свого конкретнонаукового змісту. М. Бахтін наголошував на важливості досягнення вищого рівня діалогу як діалогу рівноправних особистостей, найважливішою характеристикою якого є рівність і взаємоповага. У зв'язку з цим він підкреслював, що саме така емоційно-вольова спрямованість взаємодії в системі «Я – Інший» відрізняє «діалог на вищому рівні» від усіх інших способів спілкування. Учений переконував, що лише в такому діалозі суб'єкт взаємодії має можливість презентувати себе як особистість і знайти розуміння своєї позиції, яке згодом перетворюється у взаєморозуміння. М. Бахтін проводив думку, що істинне життя особистості можна збагнути лише засобом діалогічного проникнення в нього, коли людина взаємно й вільно відкриває себе. Тож, згідно переконань ученого, особистість не може бути об'єктом вивчення, вона може лише стати суб'єктом діалогічного звернення до неї на правах повноцінного «Ти» [2].

Розвиваючи ідеї М. Бахтіна, британські вчені С. Артур, Д. Бом, П. Гаррет, Д. Фактор визначили діалог як домінантну характеристику існування особистості в системі «Ти – Я». З огляду на це, С. Артур підкреслював, що людина може усвідомити своє «Я» лише порівнюючи себе з іншими. Отже, для кожного з суб'єктів рівноправної та відкритої взаємодії діалог – це, передовсім, «довгий шлях до самого себе», оскільки він проходить крізь партнера і весь оточуючий світ [1]. У продовження означеного твердження П. Гаррет зазначав, що діалогічні відносини є універсальними, а тому виступають «необхідною умовою існування людини, формою її становлення та реалізації» [3, с. 90].

Значний уплив на становлення інтерактивного навчання іноземних мов спричинила творчість І. Берлянда, В. Біблера, С. Курганова, В. Сафонової, новаторські погляди яких у 80-90 р. ХХ ст. оформилися в наукову концепцію «Школа діалогу культур». Означене вчення передбачає діалогічний зв'язок із попередніми культурами та різними поколіннями з метою формування мислення особистості, оскільки, на думку вчених, розуміння будь-якого явища є можливим за умови його вивчення з позиції різних культур та представників різних вікових категорій. Дослідники також зазначали, що формування в особистості умінь і навичок ведення діалогу, обговорення протилежних думок зумовлює появу внутрішнього діалогу, який слугує джерелом саморозвитку [4; 5]. Тож

за умови інтерактивного навчання іноземних мов діалог виступає засобом добору дидактичного змісту й організації навчальної діяльності.

Розробку гуманістичної концепції у площині дидактики вищої школи здійснювали А. Бойко, А. Вербицький, Н. Кузьміна, В. Ляудис, І. Радіонова та ін. Учені трактували гуманізацію навчання як демократизацію характеру взаємодії викладача і студентів, у ході якої обидва учасника виступають як активні рівноправні партнери (суб'єкти навчальної взаємодії). Так, А. Вербицький підкреслював, що «гуманістичні умови навчання, демократичні стосунки між викладачами і студентами, творча обстановка міжособистісної взаємодії та спілкування «виробляють» один тип особистості, авторитарно-бюрократична технологія «передачі» інформації – суттєво інший» [6, с. 67]. Процес взаємодії розглядався вченим як цілеспрямований взаємообмін і взаємозбагачення змістом діяльності, досвідом, емоціям, установками, різними позиціями, які охоплюють всі сфери життєдіяльності людини – пізнавальну, творчу та професійну-трудову. Оскільки така педагогічна взаємодія виконує дидактичну, виховну та соціально-психологічну функції, то в її основі мають лежати два складники – особистісний та рольовий.

У контексті нашого дослідження доцільно зауважити, що поняття «педагогічна взаємодія» і «навчальна взаємодія» розглядалися вченими як взаємопов'язані, оскільки, з одного боку, педагогічна взаємодія передбачає спільну діяльність педагога та студентів в процесі навчання, виховання й загального розвитку особистості, з іншого, неможливим є з'ясування чіткої межі між вихованням і навчанням, професійним розвитком майбутнього фахівця.

Важливо також звернути увагу на розробку проблеми педагогічної комунікації як специфічної функції людської комунікації, що пов'язана із соціальними потребами, передовсім із людською здатністю вибіркового накопичення та трансляції оточуючим цінностей соціального й особистісного досвіду. Так, А. Леонтьєв наголошував, що вузловим моментом спілкування (комунікації) є не «передача інформації», а взаємодія з іншими людьми як взаємообмін ідеями, інтересами, як засвоєння конкретних знань і суспільно-історичного досвіду в цілому [10, с. 107].

Імплементуючи ці ідеї в сферу дидактики, В. Дяченко підкреслював, що «навчання – це, перш за все, явище природи, у якому взаємодіють живі істоти – люди. І, природно, їх взаємодія відбувається, передовсім, за допомогою матеріальних і фізичних засобів: звуків та знаків мови або того, що їх змінює» [7, с. 13]. Як бачимо, учений доводив, що навчання – об'єктивна реальність, процес фізичної і матеріальної взаємодії суб'єктів навчання (того, хто вчиться й того, хто навчає), яка відбувається шляхом спілкування (комунікації), що спрямоване на відтворення й засвоєння всі видів людської діяльності.

Таким чином, проведений аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури свідчить, що учені дослідженого періоду були одностайні щодо важливості забезпечення інтерактивного (від англійського «inter» – взаємний, «act» – діяти) характеру навчального процесу, який передбачає активну взаємодію студентів, перебування їх в режимі дискусії, бесіди, спільної дії, діалогу. Учені переконували, що інтерактивною навчальною взаємодією може вважатися така взаємодія, яка забезпечує в навчанні високий рівень активності й співробітництва (студент особисто здійснює певну дію – висловлюється, обговорює, пише, малює, моделює тощо).

Узагальнення результатів загальнодидактичних пошуків щодо обґрунтування поняття «форма навчання» (В. Дяченко, І. Лернер, М. Скаткін та ін.), «форма навчальної діяльності» (І. Бурлака, В. Вихрущ та ін.), «форма організації навчання» (М. Махмутов та ін.), «форма навчальної діяльності учнів на занятті» (Ю. Мальований та ін.), дає підстави стверджувати, що інтерактивне навчання – це спеціально організована пізнавальна діяльність, яка створює комфортні психолого-педагогічні умови навчання, забезпечує перебіг внутрішніх процесів активізації та фасилітації, унеможливлює домінування одного учасника навчального процесу над іншим. Інтерактивна організація навчального процесу передбачає активну й рівноправну (суб'єкт-суб'єктну) взаємодію всіх його учасників; певною мірою, це процес взаємонавчання, у ході якого викладач і студент об'єднані спільною навчальною метою, взаєморефлексією стосовно досягнутих результатів.

Означені наукові міждисциплінарні положення були розвинені в творчості І. Зимньої, Є. Пасова, В. Сафонової, В. Фурманової та ін., які досліджували можливості використання інтерактивного виміру спілкування (взаємодію) в контексті удосконалення навчання іноземних мов у вишах, зокрема на засадах упровадження ідеї міжкультурного й іншомовного педагогічного спілкування. Учені зазначали, що міжкультурне спілкування – це взаємодія між індивідами та групами людей, які належать до різних культур [14]. В умовах вищого навчального закладу, наголошували дослідники, таке навчання завжди буде іншомовним і педагогічним, оскільки студент не лише здобуває навичок іншомовного спілкування, а й спостерігає, засвоює, наслідує педагогічні дії викладача, необхідні для планування та організації спілкування в мовній групі, а також для оцінювання й коригування його результатів, тобто результатів спільної інтерактивної діяльності тих, то навчається. Сутність інтерактивного аспекту навчання іноземних мов полягає в тому, що у процесі взаємодії викладача та студентів, а також студентів один із одним враховуються мета спілкування, а також побудована відповідно до мети й ситуації поведінка. Тож інтеракція забезпечується в процесі функціювання таких механізмів, як кооперація (організація спільної діяльності) і конкуренція (суперництво в досягненні тих чи інших цільових орієнтирів у спільній діяльності) [9; 13; 16].

Отже, проведене дослідження свідчить, що інтеграція наукового знання про людину, й зокрема формування на цій основі розуміння студента як активного суб'єкта гуманістичної навчальної взаємодії, а також як індивідуальності, що має свою внутрішню діалектику розвитку, стала методолого-теоретичним підґрунтям генези ідеї інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах України у другій половині XX – на початку XXI століття.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у виявленні прогресивних історико-педагогічних надбань, зокрема щодо забезпечення організаційно-педагогічних умов інтерактивного навчання іноземних мов у вітчизняних вишах упродовж досліджуваного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Artur S. J. The German and Russian Ideology on M. Bakhtin / S. J. Artur. – London : Routledge, 1997. – 213 p.

2. Bakhtin M. M. The dialogical imagination / M. M. Bakhtin. – Oxford : University Press, 1981. – 217 p.

3. Bohm D. Dialogue – a proposal / D. Bohm, D. Factor, P. Garret // The informal educational archives. – Oxford : University Press, 1991. – 450 p.

4. Библер В. С. Культура. Диалог культур: опыт определения / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–43.

5. Библер В. С. Мышление как творчество. Введение в логику мыслительного диалога / В. С. Библер. – М. : Политиздат,1975. – 399 с.

6. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. :Высшая школа, 1991. – 207 с.

7. Дяченко В. К. Коллективный способ обучения. Дидактика в диалогах / В. К. Дяченко. – М. : Народное образование, 2004. – 352. с.

8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040.

9. Зимняя И. А., Сахарова Т. Е. Проектная методика обучения английскому языку / И. Я. Зимняя, Т. Е. Сахарова // Иностранные языки в школе. – 1991. – № 3. – С. 9–15.

10. Леонтьев А. А. Деятельность. Сознание. Личность / А. А. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.

11. Малафіїк І. В. Дидактика : навч. посібн. для студентів педагогічних спеціальностей та вчителів / І. В. Малафіїк. Рівне : РДГУ, 2004. – 470 с.

12. Основні напрями наукових досліджень з педагогіки і психології // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 1. – С. 5–33.

13. Полат Е. С. Новые педагогические технологии в системе образования / Е. С. Полат. – М. : Владос, 2001. – 221 с.

14. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж : Истоки, 1996. – 237 с.

15. Ситаров В. А. Дидактика : учеб. пособ. для студентов высш. пед. учеб. заведений / под ред. В. А. Сластенина / В. А. Ситаров. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 368 с.

16. Суворова Н. А. Интерактивное обучение: новые подходы / Н. А. Суворова. – М., 2005. – 167 с.

17. Ступина С. Б. Технологии интерактивного обучения в высшей школе : учебно-методическое пособие / С. Б. Ступина. – Саратов : Наука, 2009. – 52 с.

18. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посібн./ В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 240 с.

NATALIA TANKO

TEORETICAL ASPECTS OF INTERACTIVE FOREIGN LANGUAGES LEARNING AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE (THE SECOND HALF OF THE XX – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)

Historical and theoretical foundations for the development of interactive learning in the works by B. Ananiev, L. Vygotskyi, J. Dewey, A. Leontiev, S. Rubinstein, J. J. Rousseau and others (research the problem of human activity, activation of its education and cognitive activity); D. Kapteriev, J. Komensky, J. Pestalozzi, V. Sukhomlynskyi, K. Ushynskyi and others (search for the most effective forms and methods of teaching); M. Bakhtin, V. Bibler, O. Bodalov, V. Borysenkov, B. Bratus, V. Mironov, V. Miasyshchev and others (learning the problem under study in philosophical and psychological dimensions); A. Boiko, V. Bilousova, N. Volkova, O. Kyrychuk, M. Klarin, V. Kremen, O. Savchenko and others (grounding of scientific and pedagogical foundations of educational interaction); N. Dichek, O. Hnizdilova, O. Honchar, O. Drunanova, S. Zolotukhina, O. Sukhomlynska and others (highlighting the evolution of interactive learning in the pedagogical science and educational practice) are revealed in the article.

It is found out that the concept of «interactive» by itself is derived from the English word «interact» («inter» – mutual, «act» – take action). Interactive learning is a special form of cognitive activity organization, which involves specific and projected goals implemented

by methods that are based on the principles of interaction, students' activity, reliance on the group experience, compulsive feedback. It is revealed this connection creates an educational environment that is characterized by openness, participants' interaction, equality of their arguments, accumulation of mutual knowledge, possibility of mutual assessment and control.

It is proved that the key concept that defines the content of interactive learning is «interaction». The interaction is understood as a direct interpersonal communication, the most important feature of which is recognized the person's ability «to take the role of others», to imagine how the communication partner or group perceives him, to interpret the situation and design his own actions correspondingly.

It is discovered while studying that the problem of interactive learning in teaching foreign languages was under investigation in the works of V. Bolotov, H. Voronina, N. Hromova, N. Koriakovtseva, V. Safonov, P. Sysoiev, O. Oberemko, Ye. Passov, Ye. Polat, V. Furmanova, I. Yakymanska and others. The scientists claim that interactivity is one of the main criteria for the selection of foreign language teaching methods (along with content correspondence, professional and practical orientation).

It is proved that interactive pedagogical interaction that can be arranged in the course of foreign languages studying is characterized by a high degree of communication intensity of its participants, their communication, exchange of activities, change and variety of their types, forms and methods, purposeful reflection by the participants of their activities and interactions. Interactive pedagogical interaction, the implementation of interactive pedagogical methods is aimed at changing, improving of behavior models and the activity of educational process participants.

It is determined that the leading characteristics and tools of interactive pedagogical interaction are: a polylogue, a dialogue, mental activity, content creation, interpersonal subject-subject relations, freedom of choice, creating the situation of success, positive and optimistic assessment, reflection etc.

Generalization of scientific sources and practical experience has shown that for the development of students' abilities to intercultural foreign language communication the following methods are used by teachers: method of role-playing game (through situational and cross-cutting simulation games with professional orientation); method of situational problem solving («case-study»); method of project activities (projects, presentations); intercultural training method (the analysis of intercultural communication – «culture assimilator»); method of learning stations; dialogical method (dialogue-polylogue, dialogue-discussion, thematic and positional debates on professionally relevant topics) etc.

Keywords: *interactive teaching, foreign languages teaching, educational interaction, pedagogical process, subjects of interaction, higher educational establishments.*

Одержано 25.02.2017 р.